

АНОТАЦИИ НА ПРЕДОСТАВЕНИТЕ МАТЕРИАЛИ, ВКЛЮЧИТЕЛНО САМООЦЕНКА НА ПРИНОСИТЕ

гл. ас. д-р Десислава Найденова

Настоящата справка се дава за научните публикации (статии и студии), които са излезли от печат след защитата на докторската дисертация (март 2007 г.).

През периода 2008-2018 са обнародвани: 7 студии, 16 статии, 2 отзива, 5 рецензии, 1 персоналия, 17 речникови статии в справочно издание, 3 научно-популярни материала.

1. КИРИЛО-МЕТОДИЕВОТО ДЕЛО В ПАМЕТТА И НАЦИОНАЛНАТА ИДЕНТИЧНОСТ

Представените в този тематичен блок публикации трябва да се разбират като равностойни на монографичен труд по смисъла на Закона за развитие на научния състав в Република България чл. 24 (3), който гласи, че кандидатите за заемане на академичната длъжност „доцент” трябва да са представили публикуван монографичен труд или равностойни публикации в специализирани научни издания, които да не повтарят представените за придобиване на образователната и научна степен „доктор”. Според Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в Кирило-Методиевския научен център – БАН кандидатите следва: чл.33 (4) Да са представили монографичен труд, или равностойни публикации в специализирани научни издания, които да не повтарят представените за придобиване на образователната и научна степен „доктор” и за придобиването на научната степен „доктор на науките”; чл. 33 (5). Да са автори на най-малко 10 публикации в научни издания (http://www.kmnc.bg/files/PDF/Pravilnik_za_pridobivane_na_nauchna_stepen_v_KMNC-BAN.pdf).

Тази тема обединява няколко студии и статии (с общ обем 191 стр.), които разглеждат една слабо разработвана тема – за използването на Кирило-Методиевото дело в политическата пропаганда в ново и най-ново време. Проследяването на идеологическите натрупвания в интерпретацията на образа на славянските просветители и техните ученици в различни исторически периоди дава възможност да се открие мястото им в конструирането на националната идентичност и значението им за формирането и написването на „българския голям разказ”. Хронологически публикациите обхващат периода от средата на XIX в. (времето на формиране на националните държави) до днес. Разгледани са отделни моменти – хилядагодишнината от смъртта на св. Методий през 1885 г., хилядагодишнината от смъртта на св. Климент през 1916 г., отбелязването на 24

май 1941 г. и др., които се оказват ключови за промените, които настъпват в публичното и научното говорене за Кирил и Методий и тяхното дело. Изследването е основано върху малко познати документи и непубликувани архивни материали, съхранявани в НА-БАН и ЦДА, някои от които се обнародват за пръв път.

- 1.1. Кирило-Методиевото дело в политическата пропаганда на XIX век. – *Krakowsko-wileńskie studia slawistyczne*. Т. 8. 2013, 237-253. ISBN 978-83-63028-18-2.

Статията разглежда за пръв път значението и използването на Кирило-Методиевата символика в контекста на политиката на Великите сили в Европа и на Балканите през XIX в. В центъра на изследването са поставени отношенията между Австрийската империя (по-късно Австро-Унгария) и Русия, които се опитват да се превърнат в обединителен център за славяните. Представена е историята на възраждането на интереса към Кирил и Методий и тяхното дело сред славянските католици. Потърсено е обяснение за почти пълното отсъствие на такъв празник в Русия и по-късното включване на образите на славянските просветители в руската политическа пропаганда. Специално внимание е отделено на противоречията между Австро-Унгария и Русия в Галиция, където поляците от своя страна се опитват да извоюват своята независимост.

- 1.2. Хилядагодишнината от смъртта на св. Методий и европейската политика на Великите сили. – Празникът на Кирил и Методий. Пространства на духа. Т. 1. Парадигма. С., 2015, 15–25. ISBN 978-954-326-230-4.

Статията разглежда хилядагодишнината от смъртта на св. Методий в контекста на европейската политика. Централно място заема анализът на материалите, публикувани в тогавашната преса и най-вече в Известията на Санкт-Петербургското славянско благотворително общество, които не са били използвани с оглед разкриването на идеологическата натовареност на Кирило-Методиевата празничност. Обърнато е специално внимание и на значението на празника в контекста на политическите борби в Княжество България. След режима на Пълномощията (1881–1883) когато се обтягат отношенията между Русия и България, княз Александър I Батенберг се опитва да отстоява българския характер на Кирило-Методиевото дело.

1.3. Кирило-Методиевото дело и българският национален идеал (1878–1944). – Сборник с доклади от международната научна конференция „Кирило-методиевското културно наследство и националната идентичност”, 11–13 ноември 2009, Братислава. Кирило-Методиевски студии. Т. 20. С., 2011, 266–267. ISSN 0205-2253.

Разпокъсването на българските територии с решенията на Берлинския конгрес определя специалното значение на Кирило-Методиевото дело в Следосвобожденска България, когато се акцентира на обединяващите функции на празника на славянските просветители, определян като „празник на целокупното българско племе” в България, Тракия, Добруджа, Македония, Моравско. Статията обръща внимание на няколко събития – първото следосвобожденско честване, отбелязването на хилядагодишнината от смъртта на св. Методий, избухването на Първата световна война и др. За пръв път е обърнато внимание на докладите на българските учени и техните интерпретации на Кирило-Методиевото дело в контекста на териториалните претенции на България. Въз основа на откритите документи в НА-БАН подробно е разгледано грандиозното отбелязване на 24 май 1941 г., когато България за кратко успява да постигне националния си идеал.

1.4. Проучвания по кирилometодиевистика в Българската академия на науките до 1945 г. – *Palaeobulgarica*, XXXIV (2010) 4, 3–17.

Изследванията върху живота и делото на Кирил и Методий и техните ученици винаги са имали своето важно място в дейността на БАН. Статията е пръв опит да възстанови историята на кирилometодиевистиката в Академията, проследявайки работата на две комисии – т.нар. Климентова комисия (1914–1916) и Комисията за издаване изворите за живота и делото на Кирил и Методий (1934–1945). Използвани са слабо познати, непознати и непубликувани документи, запазени в НА-БАН.

- 1.5. Едно неосъществено издание на пространното житие на Климент Охридски: Васил Н. Златарски и българската кирилометодиевистика. – *Bulgaria Medievalis*, 6, 2015, 255–276. 1314-2941

Институционализирането на кирилометодиевистиката в БАН би следвало да се свърже с дейността на Васил Н. Златарски (1866–1935). В центъра на изследването е поставен един малко известен факт, а именно, че той е първият български учен, който подготвя издание на Пространното житие на Климент Охридски от Теофилакт Охридски. Свидетелство за това е кореспонденцията му с Варненския и Преславски митрополит Симеон (1840–1937), запазена в НА-БАН. В статията са разгледани и други документи от архива на В. Златарски, сред които за пръв път се разглежда черновата на непубликувано изследване за Сказанието О преложении книгъ. Представените документи бележат не само един етап от развитието на изследванията по кирилометодиевистиката, но и показват как се раждат определени научни хипотези с цел да се обслужи политическата конюнктура от онова време, чиято цел е присъединяването към Българската държава на останалите извън нейните предели населени с българи земи в Македония, Тракия и Добруджа. Кореспонденцията на В. Златарски с митрополит Симеон относно изданието на Климентовото житие се публикува за пръв път.

- 1.6. „В името на Кирил и Методий“. Кирило-методиевската идея в социалистическа България. – *Slavia Meridionalis*, 17, 2017, ISSN:1233-6173.

Студията разглежда символиката на Кирило-Методиевото дело в социалистическа България, която досега не е била обект на подробно изследване. В центъра на проучването са няколко комунистически позива от 1942–1943 г., съхранявани в Централния държавен архив, София. Те са особено интересни не само с това, че са непубликувани и представляват ново знание за „митологичните превъплъщения“ на кирилометодиевската традиция, но и защото в тях се съдържа рамката на социалистическата пропагандна матрица. Тя ще се насложи върху интерпретациите на делото на двамата братя и ще замести образа им като най-важен символ на стремящата се към национално обединение българска нация. Да се проучи как именно се случва това – как се трансформира представата за Кирил и Методий спрямо зетия наготово съветски идеологически и научен образец – е едната цел на

изследването. Другата е да се проследи как моделът на позива, неговият език, ключови теми, риторични ефекти, твърдят оценъчен речник и фразеология са впрегнати на различни фронтове, за да формират новите фундаментални ценностни отношения на стремящото се към социалистическо единство и изграждане на комунизма общество.

1.7. „На борба за делото на Кирил и Методий”. Комунистическите демонстрации по повод деня на славянските апостоли през 1942–1943 г., 18 стр. (под печат)

В подготвената за печат статия се издават за пръв път комунистическите позивите, запазени в ЦДА и разгледани подробно в горната публикация (1.6).

1.8. Кирило-Методиевото дело и създаването на историческа памет в социалистическа България. – В: „Jazyk a kultúra v slovanských súvislostiach Kliment Ochridský a jeho prínos pre slovanskú a európsku kultúru (k 1100. výročiu jeho smrti). Bratislava-Sofia, 2017, 137-156, ISBN 978-80-89489-31-2 (SK), 978-954-9787-31-3 (BG).

Публикацията разглежда отново проблема за това как се конструира представата за Кирило-Методиевото дело в социалистическа България. Този път изследването е фокусирано върху историческото знание, и това не е случайно. През разглеждания период то има прекомерни политически функции. В изследването са използвани и анализирани за пръв път запазените в НА-БАН документи, свързани с обсъждането на подготвената от АН на СССР „История Болгарии” и разискванията по подготвената от БАН „Историята на България” от 1953 г.

1.9. [в съавторство с E. Drzewiecka.] Remembering Cyril and Methodius. A history of Slavic Enlighteners in (post)socialist Bulgaria. – In: Pamiętając komunizm w postkomunistycznej Europie – pamięć historii i historia pamięci, red. R. Halili, Ł. Gemziak, Toruń 2018, 25 p. (in print).

Темата за конструирането на паметта в постсоциалистическите държави е често дискутирана и е една от най-актуалните в съвременните научни изследвания. В нейните рамки „паметта за Кирил и Методий” е частен проблем, който не е бил обект на специално проучване. Следвайки традицията на П. Нора и А. Асман в

работата се разглеждат историческите факти, литературния (тук основен принос има Е. Джиевецка) и научния наратив за делото на славянските просветители преди и след 1990 г. Един добър пример за това как се възприема „социалистическото наследство“ в културната памет са дискусиите и съдбата на паметника „1300 г. България“, където една от сцените представя продължението на Кирило-Методиевото дело в средновековна България. Изследването показва, че интересът към Кирил и Методий и техните ученици се запазва през всичките години от Освобождението до днес и превръщането на славянските просветители и тяхното дело в един от най-важните емблеми на българската идентичност не е продукт на социалистическата епоха (поради, което в определени моменти е подложен на отричане), а се формира много по-рано във времето.

- 1.10. История славянобългарская и националната идентичност. – Български език и литература, 56/4, 2014, 364–377. ISSN 0323-9519.

Като своеобразно приложение към разгледаните до тук публикации е поставена статията, посветена на История славянобългарска и националната идентичност. Това се дължи на факта, че символното звучене на Историята се припокрива с това на Кирил и Методий. Неслучайно до 1933 г. честванията, посветени на Паисий Хилендарски, се отбелязват на 11–12 май. В статията се разглеждат в съвкупност за пръв път основните моменти, свързани с възприемането на Паисиевата История като белег на национална идентичност и символ на различни идеологически концепции спрямо нуждите на времето от Освобождението (1878 г.) до днес. Показано е как през разглеждания период в зависимост от господстващите в обществото идеологемеи на преден план се извличат едни или други поуки от „Историята“, интерпретират се спорните въпроси, свързани с рожденото място и гроба на нейния автор, правят се оценки на неговата личност и дело.

- 1.11. Покровители на нацията. За паметта и идентичността на Балканите. (Stefan Rohdewald. Götter der Nationen: religiöse Erinnerungsfiguren in Serbien, Bulgarien und Makedonien bis 1944. Köln, Böhlau Verlag, 2014. 905 S. 18 s/w- und 10 farb. Abb. [= Visuelle Geschichtskultur. Bd. 14]. Palaeobulgarica, XLII (2018), 1, 152–161. ISSN 0204-4021.

Книгата на Шефан Родевалд е впечатляващо изследване, което в широк хронологичен план (от IX в. до 1944 г.) се опитва да се проследи мястото на „религиозните фигури“ (сред които Кирил и Методий и Климент Охридски) в изграждането на колективния идентитет на Балканите. По своя замисъл то се доближава до представените в тематичния блок публикации, което определя и включването на текста на рецензията в него. Книгата на Родевалд, е фокусирана върху възприемането и изобретяването на говоренето за Кирил и Методий и тяхното дело, видяно през призмата на заложените от П. Нора, А. Асман и др. теоретични и методологични схеми. В изследването си Родевалд използва различни материали, предимно литературни произведения и статии от вестници, водещо място сред които има „Църковен вестник”.

2. ДРУГИ ПУБЛИКАЦИИ

2.1 Какви законови книги е получил от Византия княз Борис I–Михаил. – Преславска книжовна школа. Т. Х. Шумен, 2008, 223–232. ISBN 978-954-577-492-8.

Статията разглежда подробно, загатнатия още в дисертацията, проблем за това, дали след Покръстването през 864 г., в България от Византия са изпратени законови текстове като резултат от целенасочена политика. Характерът на византийската мисионерска политика, съдържанието на Отговорите на папа Николай по допитванията на българите, както и текстологичната история на Номоканона от 14 Титула показват, че във Византия не са подготвяни специални законови текстове, които да бъдат изпратени на княз Борис. Появата на византийски законови текстове в Първото българско царство, трябва да се разглежда в контекста на усвояването на византийската книжовна традиция.

2.2. Канонично-правни текстове в състава на славянски ръкописи, съхранявани в български книгохранилища (предварителен списък). – *Palaeobulgarica*, XXXII (2008), 4, 53–69. ISSN 0204-4021.

Представената публикация е първият опит да се каталогизират правните текстове в състава на славянските ръкописи, съхранявани в български книгохранилища. В

повечето случаи кратките, най-общи данни за някои от проучените ръкописни сбирки, многосъставността на църковно-юридическите сборници, както и липсата на ясни критерии за тяхното описване не дават възможност на пръв поглед да се определи дали даден ръкопис съдържа юридически материал. Някои от включените в предварителния каталог текстове изобщо отсъстват от наличните описи, за други, описвани най-общо като каноничен сборник или номоканон, е направена идентификация. С някои малки изключения, ръкописите включени в предварителния каталог, са прегледани *de visu*. Текстовете са типологически групирани, а описанието включва следните метаданни: наименование, инципит (когато няма съществуващо издание), книгохранилище и сигнатура, библиография.

- 2.3. Методически проблеми при описанието на славянски правни текстове. Ръкопис № 624 от сбирката на Народната библиотека „Св. Кирил и Методий“. – В: Пъние мало Гевргию. Сборник в част на 65-годишнината на проф. дфн Г. Попов. С., 2010, 436–449. ISBN 978-954-91538-8-0.

Статията разглежда канонично-правния материал в ръкопис № 624 от Националната библиотека "Св. Св. Кирил и Методий", който досега не е бил предмет на подробен научен анализ. В хода на изследването текстът е идентифициран като възходящ към печатната традиция на Номоканона при Великия Требник, подложен на известни съкращения. Разгледани са различните методологични проблеми, които възникват при описването на подобни текстове и ръкописи. Поставени са три основни въпроса: 1. Терминологично правилното определение на вида на текста; 2. Определянето на неговата редакция; 3. Описанието на състава. Като приложение е дадена примерна схема за описание въз основа на състава на ръкопис НБКМ 624.

- 2.4. О работе над каталогом славянских юридических рукописей из собраний болгарских библиотек. – В: Современные проблемы археографии. Сборник статей по материалам конференции, проходившей в Библиотеке РАН 25–27 мая 2010 г. СПб., 2011, 55–63. ISBN 978-5-336- 00131-0.

Статията поставя още веднъж въпроса за проблемите, които възникват при описанието на славянските правни текстове при следването на модела на

каталогизиране на византийските такива, представен в *Repertorium der Handschriften des byzantinischen Rechts. Teil I–II*. В нея за пръв път се идентифицира и разглежда една от редакциите на славянския Псевдозонар (Номоканон на Котелерий), в която правно-каноничния материал е разпределен тематично по глави. По-късно въз основа на тази редакция си появява нов съкратен вариант на Псевдозонара, който е засвидетелстван и в печатните славянски требници.

- 2.5. Евреите в каноничноправните текстове (ръкопис 3-I-63 и 3-I-68 от сбирката на Груич в Музея на Сръбската православна църква в Белград). – В: Средновековният българин и „другите“. Сборник в чест на 60-годишнината на проф. дин Петър Ангелов, София, 2013, 319–330 ISBN 978-954-07-3454-5.

Статията разглежда текстовете, посветени на евреите в два непознати ръкописа – ръкопис 3-I-63 и 3-I-68 от сбирката на Груич в Музея на Сръбската православна църква в Белград. Ръкописите са идентифицирани като Псевдозонар (Номоканон на Котелерий). Те са важен етап от текстологичната история на каноничния сборник, който свидетелства за съществуващи опити за систематизация на канонично-правния материал. Текстовете относно отношенията на православните с евреите, се публикуват и разглеждат за пръв път както в контекста на политиката на Византийската империя и българската държава към евреите, така и в съпоставка с правилата на съборите, императорското законодателство и други славянски правни текстове от епохата на Средновековието.

- 2.6. Междуконфесионалните бракове в славянските каноничноправни сборници. – В: България в световното културно наследство. Материали от третата национална конференция по история, археология и културен туризъм „Пътуване към България” – Шумен, 17-19.05.2012. Шумен, 2014, 465–471. Университетско издателство „Епископ Константин Преславски“. 978-954-577-869-8.

Статията разглежда няколко канонично-правни текста, включени в състава на славянския Псевдозонар (Номоканона на Котелерий) относно браковете с иноверци, които до момента не са били обект на специален научен интерес. Анализът на текстовете показва, че те нямат аналог в познатите славянски

преводни и оригинални правни текстове. Текстовете са издадени в новобългарски превод и в оригинал по ръкопис ЦИАИ 1160.

- 2.7. Anti-Armenian Polemics in a Slavic Canon-Law Miscellany (Ms. Slav. No 461 from the Manuscript Collection of the Romanian Academy). – *Etudes Balkaniques*, 2013, 50/3, 2014, 82-95, 0324-1645.

Статията разглежда славянската компилация Сказаніе w арменскои ереси в ръкопис Ms Slav. 461 (ff. 378r–379v) от ръкописната колекция на Румънската академия на науките, който не е бил обект на специално изследване. Компилацията е добре позната за науката. За пръв път в статията е направен опит да се свърже с византийската анти-арменска традиция, да се потърсят нейните византийски паралели и съответствия с правилата на вселенските и поместни събори, както и с някои пенитенциални текстове.

- 2.8. 100 години кирилометодиевистика в БАН. – *Български език и литература*, 56/3, 2014, 319–322. ISSN 0323-9519.

Статията разглежда на дейността на Климентовата комисия в БАН (1914–1916).

- 2.9. Cyrillo-Methodian legal heritage and political ideology in the mediaeval Slavic states. – *Papers of BAS. Humanities and Social Sciences*, 2015, 1, 3 –16. ISSN 2367-6248.

Целта на статията е да открие значението на Кирило-методиевското юридическо наследство в преобразуването на държавно политическия модел на славянските държави след приемането на християнството. Обект на изследване са следните законови текстове: Номоканона на Йоан Схоластик, Закона за съдене на хората, Анонимната хомилия в Клоцовия сборник, Номоканона от 14 титула и Еклогата. Застъпени са две основни хипотези: 1. Правните текстове следва да се приемат предимно като книжовни (литературни) паметници и носители на определена политическа идеология, отколкото като истински законодателни сводове; 2. Законовите текстове формиращи т.нар. *Corpus Methodiana Juridica* и тези, които са били преведени в България в края на IX – началото на X в., имат важна роля при възприемането на византийската политическа теория в средновековните

славянски държави по пътя на формиране на една нова християнска идентичност и създаването на нов държавно-политически модел.

- 2.10. King David and the royal repentance in medieval Bulgaria during the IX-X century – The Bible in Slavic Tradition. Ed. By A. Kulik, C. –M. MacRobert, S. Nikolova, M. Taube, C. Vakareliyska. Brill, 2016, 533–546. Studia Judeoslavica, 9. ISSN 1876-6153, ISBN 978-90-04-31366-8.

Статията разглежда за пръв път в контекста на идеята за владетелското покаяние няколко свидетелства и случая от историята на Първото българско царство: сведенията на Фулденските анали за налагането на публично покаяние във връзка с унгарското нашествие, разказа на Регино за благочестието на княз Борис I, писмата на патриарх Николай Мистик до цар Симеон, ослепяването на Владимир-Расате и др.

- 2.11. 1130 години от Успението на Св. Методий. – Българистика, 30, 2015, 9–16. ISSN 1311-8514.

Статията разглежда мястото, значението и различните идеологически натрупвания в спомена за св. Методий като белег на народностна идентичност в различни исторически периоди от българската история – от Средновековието до днес.

- 2.12. Правните текстове в средновековна България (IX-X в.). – В: Българският Златен век. Сборник в чест на Цар Симеон Велики (893–927). Пловдив, 2015, 189–212. ISBN 978-954-8536-18-9.

Студията има за цел да отговори на въпроса кои законови текстове са преведени и функционирали в Първото българско царство. По своя замисъл и структура тя следва заложения в защитената докторска дисертация модел. Като цяло обаче това е различно изследване. То не само е допълнено с новата научна литература, но и доразвива някои от поставените в дисертацията въпроси като напр. този за функционирането на ЗСЛ.

- 2.13. Защо плачат царете (средновековна България IX–X в.). – В: „Симеонова България в историята на европейския Югоизток: 1100 години от битката при Ахелой. София, 2018, 194–205. ISBN 978-954-07-

Статията е преработен и допълнен вариант на отпечатаното на английски изследване за владетелското покаяние в Първото българско царство.

- 2.14. По стъпките на средновековния пътешественик. – *Bulgaria Medievalis*, 8, 2018, 32 стр. (под печат).

Опирайки се на съществуващата до момента богата научна литература посветена на темата за пътуването през Средновековието, както и на различни свидетелства (хроника, агиографски произведения, апокрифи, законови текстове и др.) студията поставя въпроса: Може ли да наречем света на средновековния човек глобален и космополитен? В хода на изследването е направен опит да се проследи как средновековният човек създава, преобразува и адаптира представата за чуждия и измисления свят.